

शंकर कवळे (जन्म-१९७४): ‘आरती’, ‘अनुराग’, ‘बिजली’ या कादंबऱ्या; ‘माणुसकीचा मोठेपणा’, ‘बुद्धिमान बिरबल’, ‘खरा माणूस’ हे कथासंग्रह; ‘लोकशाहीर अण्णा भाऊ साठे’ हे चरित्र प्रसिद्ध. हा पाठ ‘माणुसकीचा मोठेपणा’ या कथासंग्रहातून घेतला आहे.

साधूमहाराजांनी धनाचा गर्व झालेल्या राजाला माणुसकीची जाणीव कशी करून दिली, याचे अतिशय सहज व सुंदर वर्णन लेखकाने प्रस्तुत पाठात केले आहे.

महाराज वीरभद्रसेन यांचा वाढदिवस होता. दरबारात सर्वजण हजर होते. महाराजांना भेट देण्यासाठी अनेकांनी विविध मौल्यवान वस्तू आणल्या होत्या. महाराज थाटात सिंहासनावर विराजमान झाले होते. सर्व उपस्थितांनी महाराजांना आदरपूर्वक शुभेच्छा दिल्या.

महाराजांना भेटवस्तू देण्याचा कार्यक्रम सुरू झाला. अनेकजणांनी महाराजांना भेट देण्यासाठी सुवर्ण अलंकार आणले होते. वास्तविक, राजाला सुवर्ण अलंकारांची कमी नव्हती, तरीही किमती दागिने भेट देऊन आपल्या मोठेपणाची मिजास बाळगणे, हाच या वेळी भेटवस्तू देणाऱ्यांचा मुख्य हेतू होता. अनेकांनी ताठ मानेने महाराजांना सुवर्णालंकार भेट देऊ केले. राजा त्या अलंकारांवर व ते देऊ करणाऱ्या प्रजाजनांवरही बेहद खूश झाला.

या वेळी गुलाबाचे छोटे फूल घेऊन आलेला वामन गंभीरपणे विचारमग्न होता, ‘मी गरीब, बागेमध्ये फुलझाडांची व्यवस्था राखणारा साधा माणूस. इतरांनी महाराजांना सुवर्ण अलंकार भेट दिलेत आणि मी फक्त गुलाबाचं फूल घेऊन आलोय. महाराज हे फूल गोड मानून घेतील का? गुलाबपुष्प हे सुवर्णालंकाराच्या किमती इतकं मौल्यवान निश्चितच नाही. राजाने या फुलाचा तिरस्कार केला तर दरबारात आपली फजिती होईल. लोक हसतील. काय करावं?’

वामन अस्वस्थ झाला होता; पण पाण्यात पाय टाकल्याशिवाय त्या पाण्याची खोली कळून येत नसते, म्हणून महाराजांना फूल द्यायचं, असा त्याने निश्चय केला. तो पुढे होऊन महाराजांना नम्रपणे म्हणाला, ‘महाराज! माझ्यातर्फे हे ‘गुलाबाचं फूल’ भेट म्हणून

स्वीकारा. मौल्यवान दागिना मी आणू शकत नाही.’ हात पुढे करून तो महाराजांना फूल देऊ लागला; पण महाराज फुलाचा स्वीकार न करता गप्पच बसले. आपल्यासारख्या बड्या राजाने मामुली गुलाबाचे फूल भेट म्हणून स्वीकारावे, हे राजाला योग्य वाटले नाही. काही क्षण दरबारात निःशब्द शांतता पसरली. महाराज फूल घेईनात, हे लक्षात येताच दरबारातील उपस्थितांनी फिदीफिदी हसायला सुरुवात केली. वामनची फजिती झाली होती. त्याने मान खाली घातली. राजाही हसू लागला.

एक वृद्ध साधूमहाराज वाढदिवसानिमित्त दरबारात हजर होते. घडलेला प्रकार पाहून त्यांना राजाच्या वागण्याचे दुःख झाले. राजासमोर येऊन ते गंभीरपणे म्हणाले, ‘‘राजन! या गरीब गृहस्थानं आणलेलं फूल इतकं मामुली आणि छोटं वाटलं, की तुलाही हसू फुटावं?’’

दरबारातील हशा थंडावला. राजा म्हणाला, ‘‘अर्थातच! कारण हे फूल छोटं तर आहेच, शिवाय मौल्यवानही नाही. आता हेच पाहा ना, माझ्या बोटातील अंगठी त्या फुलापेक्षा कितीतरी छोटी असली, तरी तिची किंमत मोठी आहे. तसं त्या फुलाची काय किंमत? किंमत मोठी नाही, निदान हे फूल तरी खूप मोठं असायला हवं होतं.’’

साधूमहाराज म्हणाले, ‘‘यापेक्षा तुला किती मोठं फूल हवं राजन?’’

राजा म्हणाला, ‘‘त्या फुलाचं आकारमान रथाच्या चाकाएवढं असतं, तर माझ्यासारख्या राजाला ते भेट म्हणून स्वीकारताना शोभून दिसलं असतं.’’

वृद्ध साधूंनी स्मितहास्य केले. साधू म्हणाले, “रथचक्राएवढं पुष्प माझ्यातरी पाहण्यात कधी आलं नाही राजन ! आणि ते असलं, तरी तेवढं मोठं फूल खरेदी करण्याची या गरीब गृहस्थाची ऐपत नाही. तेव्हा लक्ष देऊन ऐक. याच्यासारखा तू तर गरीब नाहीस. या राज्याचा सत्ताधीश आहेस. आता रथचक्राएवढं गुलाबाचं फूल तूच आणून दाखव व भिक्षा म्हणून मला दान कर. एवढं करण्याची तुझी ऐपत असेलच.”

सर्व दरबार चूप झाला ; पण अभिमानी राजा डगमगला नाही. थोडा विचार करून तो बोलला, “ठीक आहे स्वामीजी. मला उद्या सकाळपर्यंत मुदत द्या. मी उद्या तुम्हांला रथाच्या चाकाएवढं गुलाबपुष्प भिक्षादान करणारच !”

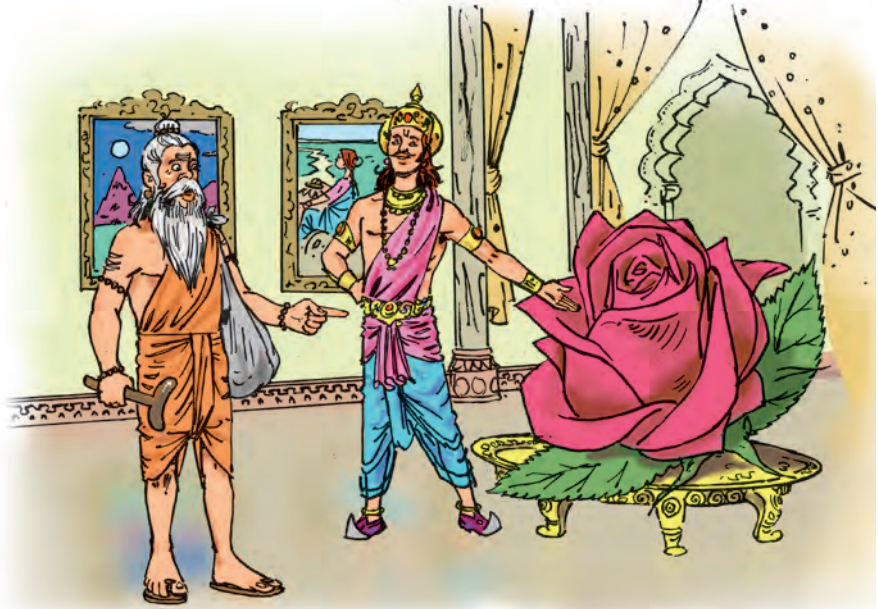
लागलीच राजाने या कामी एका कुशल कारागिराची निवड केली. रथचक्राएवढे गुलाबाचे फूल बनवणे सोपे नसले तरी अशक्य नव्हते. कारागीर काळजीपूर्वक काम करू लागला. आपले कलाकौशल्य पणाला लावून त्याने रंगीत लाल कागदांपासून मोठे गुलाबपुष्प तयार केले.

दुसऱ्या दिवशी पुन्हा दरबार भरला. सर्वांच्या उपस्थितीत ते कृत्रिम गुलाबपुष्प दरबारात आणले गेले. त्या कुशल कारागिराने फुलाची जडणघडण हुबेहूब केलेली होती. रथाच्या चाकाएवढे ते प्रचंड फूल पाहून उपस्थितांना त्याचे नावीन्य वाटत होते. अखेर आपण बाजी जिंकली. या आविर्भावात राजा म्हणाला, “साधूमहाराज रथाच्या चाकाएवढं प्रचंड गुलाबपुष्प पाहून घ्यावं. हे फूल मी तुम्हाला भिक्षादान केलं, त्याचा स्वीकार करावा.”

साधूमहाराजांनी फुलाचं निरीक्षण केलं आणि प्रशंसाही करू लागले, “वा ! वा ! उत्तम कलाकौशल्याचा हा एक नमुनाच आहे. धन्य तो

कारागीर ज्याने ही कलाकृती साकारली. हिरवा देठ, लाल पाकळ्या, अगदी हुबेहूब आहेत फक्त एकच उणीव राहिलीय याच्यात, तेवढी तू भरून काढ राजन ! म्हणजे हे फूल मी आनंदाने स्वीकारेन.”

राजा क्षणभर चपापला. “आता कसली उणीव स्वामीजी ?”

साधूमहाराज शांत हसून नम्रपणे बोलू लागले, “राजन कलाकृती उत्कृष्ट आहे यात संशय नाही. या फुलाला रंग, रूप, आकार आहे; पण गंध नाही. या प्रचंड फुलामुळे एव्हाना हा दरबार गुलाबगंधाने दरबळून जायला हवा होता. सुगंधाशिवाय या प्रचंड फुलाची काय किंमत उरली ? हे फूल मोठं असूनही खोटं आहे हे ध्यानात ठेव. सुगंधाशिवाय फूल शोभत नाही, मग ते कितीही मोठं असो. माणूस कितीही मोठा असला, तरी माणुसकीशिवाय त्याच्या मोठेपणाला किंमत नसते. माणुसकीशिवाय मोठेपण म्हणजे सुगंधाशिवाय फूल ! काल दरबारात आलेला गृहस्थ गरीब होता; पण त्याच्याजवळ माणुसकी होती. त्या माणुसकीखातर तो गुलाबाचं फूल देण्यास दरबारात आला होता; पण तुझ्या वैभवापुढे तो तुला छोटा वाटला. तुझ्याजवळ माणुसकी नसल्यामुळे त्याच्यातली माणुसकी तुला दिसली नाही. इथून पुढे स्वतः माणुसकी बाळग आणि

माणसातील मोठेपण त्याच्या माणुसकीवरून ठरव.'''

राजाला आपली चूक कळून आली. आपली चूक कबूल करून त्याने साधूमहाराजांची क्षमा मागितली व इथून पुढे माणुसकी बाळगून माणसातील मोठेपण बघण्याचे त्याने त्यांना वचन दिले.

अलंकारांचा लोभ धरण्यापेक्षा प्रजेचे हित साधावे.

तहानलेल्याला पाणी द्यावे, भुकेला असेल त्यास अन्न द्यावे, बेघर असणाऱ्याला निवारा द्यावा, भूमिहीनास जमीन द्यावी आणि अज्ञानी असेल त्यास ज्ञानी बनवावे यातच खरी माणुसकी आहे, हे राजाला कळून चुकले होते.

शब्दार्थ : बेहद - खूप. बाजी - डाव. चपापणे - घाबरणे. लोभ - हाव.

स्वाध्याय

प्र. १. खालील प्रश्नांची एक-दोन वाक्यांत उत्तरे लिहा.

- (अ) उपस्थितांनी महाराजांना शुभेच्छा का दिल्या ?
- (आ) महाराजांना भेटवस्तू देणाऱ्यांचा मुख्य हेतू काय होता ?
- (इ) राजाने वामनचे फूल का स्वीकारले नाही ?
- (ई) राजाने साधूमहाराजांना कोणते वचन दिले ?
- (उ) राजाला जाणवलेला माणुसकीचा खरा अर्थ कोणता ?

प्र. २. वामनने आणलेले फूल व राजाने बनवलेले फूल यांतील फरक तुमच्या शब्दांत सांगा.

प्र. ३. पाठातील महाराज व वामन यांची स्वभाववैशिष्ट्ये तुमच्या शब्दांत सांगा.

प्र. ४. तुम्हांला आवडलेली या पाठातील वाक्ये सुंदर अक्षरांत लिहा व वर्गात लावा.

खेळूया शब्दांशी.

(अ) अचूक शब्द ओळखा.

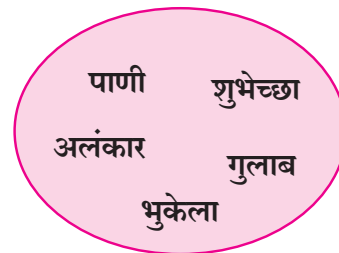
- (अ) कृत्रिम, कृरतीम, कृत्रिम, कृत्रीम
- (आ) गुलाबपूष्प, गुलाबपुष्प, गुलाबपुषप, गुलाबपुशप
- (इ) गृहस्त, गृहस्थ, गृहहस्त, गृहस्त

(आ) खालील शब्दांतील सहसंबंध लिहा.

‘अ’ गट

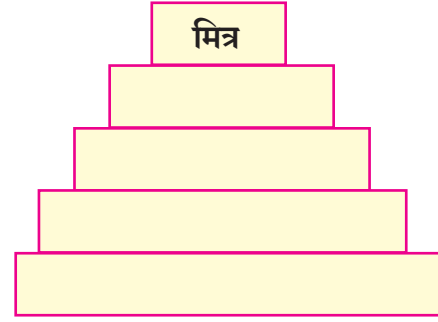

‘ब’ गट

खेळ खेळूया.

- खालील वाक्यडोंगर वाचा. त्याप्रमाणे दिलेल्या शब्दाचा वाक्यडोंगर बनवा.

- विरामचिन्हांचा योग्य वापर करून परिच्छेद सुवाच्य अक्षरांत पुन्हा लिहा.

आई आज आमच्या शाळेत ई-कचरा याविषयी माहिती सांगण्यासाठी एक ताई व दादा आले होते ई-कचरा म्हणजे काय आईने विचारले ई-कचरा म्हणजे आपल्या घरातील जुन्या पुराण्या न चालणाऱ्या खराब झालेल्या आपण अडगळीत टाकून दिलेल्या विद्युत उपकरणांचा कचरा असा कितीसा ई-कचरा असतो प्रत्येकाच्या घरात आई म्हणाली अगं खूप ई-कचरा असतो प्रत्येकाच्या घरात बघ आता खराब झालेला फोन मोबाईल संगणक व त्याचे भाग फ्रिज टी. व्ही. मिक्सर इस्त्री ट्यूबलाइट बल्ब अरे बापरे खरंच की बरीच मोठी यादी होईल या ई-कचऱ्याची

- वाचा. समजून घ्या.

आपल्या मनात जितक्या प्रकारच्या भावना असतात, तितके केवलप्रयोगी अव्ययाचे प्रकार असतात. या विविध भावना व त्या भावना व्यक्त करणारे शब्द खालील तक्त्यात दिले आहेत.

केवलप्रयोगी अव्यये	त्यातील शब्द
हर्षदर्शक	वा, वावा, आहा, ओहो, आ-हा, अहाहा.
शोकदर्शक	ऊं, अँ, अरे, अयाई, अगाई, हाय हाय, हाय.
आश्चर्यकारक	आँ, ओहो, अबब, बापरे, अहाहा, चक्चक्, अरेच्या.
प्रशंसादर्शक	शाबास, भले, वाहवा, छान, ठीक, फक्कड, खाशी.
संमतिदर्शक	हां, जी, जीहां, ठीक, बराय, हाँ, अच्छा.
विरोधीदर्शक	छे, छट्, हॅट, ऊः, उंह, च, अंह, छे छे.
तिरस्कारदर्शक	धीक्, थुः, शीड, हुडत, हुड, हत्, छी.
संबोधनदर्शक	अरे, अगे, अहो, ए, अगो, बा, रे, अगी.
मौनदर्शक	चुप, गप, गुपचूप, चिडीचूप.

शिक्षकांसाठी : विद्यार्थ्यांना पाठ्यपुस्तकातील सर्व भाषिक खेळ खेळण्याची संधी द्यावी. असे विविध भाषिक खेळ स्वतः तयार करून विद्यार्थ्यांकडून अधिकाधिक सराव करून घ्यावा.

● आम्ही जाहिरात वाचतो.

खुशखबर ! खुशखबर ! खुशखबर !

तमाम बालगोपाळांसाठी धमाल विनोदी बालनाट्य

पाहायला विसरू नका.

पोट धरून हसवायला
लावणारे नाटक

हास्याचा धबधबा

● लेखक ●

प्रशांत मेनकुदळे

● दिग्दर्शक ●

अशोक देशपांडे

कालावधी : ६ ते १० सप्टेंबर २०२१

वेळ : सायंकाळी ५ वाजता.

स्थळ : कलाविष्कार नाट्यमंदिर, सोलापूर.

प्रत्येक बालप्रेक्षकास
विनोदी गोष्टींचे एक
पुस्तक भेट.

तिकीटविक्री : उद्या दि. १ सप्टेंबरपासून कलाविष्कार नाट्यमंदिर येथे सकाळी ९.०० ते सायंकाळी ५.०० पर्यंत.

● वरील जाहिरातीच्या आधारे खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- (१) ही जाहिरात कशाच्या संदर्भात आहे ?
- (२) कोणत्या कालावधीमध्ये बालनाट्याचे प्रयोग होणार आहेत ?
- (३) बालनाट्य कोठे होणार आहे ?
- (४) प्रत्येक बालप्रेक्षकास भेट म्हणून काय मिळणार आहे ?
- (५) शिक्षकांच्या मदतीने नाटकाचे विविध प्रकार माहीत करून घ्या.

आपण समजून घेऊया.

● खालील शब्द वाचा.

किडा, मेहुणा, पादुका, बाहुली, महिना, पहिली, सगुणा, तालुका, भिडू, पिसू, मनुका.

वरील शब्दांतील शेवटच्या दोन अक्षरांचे निरीक्षण करा. काय जाणवते ?

या शब्दांतील शेवटच्या अक्षराला काना, मात्रा, वेलांटी, उकार असे कोणते ना कोणते तरी एक चिन्ह आहे आणि शेवटून दुसऱ्या अक्षरांतील इकार किंवा उकार ऱ्हस्व आहेत.

लक्षात ठेवा : मराठी शब्दातील शेवटचे अक्षर दीर्घ स्वरान्त असेल, तर त्या आधीच्या अक्षरातील (उपान्त्य अक्षरातील) इकार व उकार ऱ्हस्व लिहितात.

तत्सम शब्दांतील उपान्त्य अक्षरे दीर्घ असतील, तर ती संस्कृतमधील मूळ शब्दांप्रमाणेच दीर्घ लिहावी.

उदा., क्रीडा, परीक्षा, लीला, संगीता, पूर्व, भीती.

शिक्षकांसाठी : विद्यार्थ्यांना विविध प्रसारमाध्यमांद्वारे प्रसारित होणाऱ्या विविध जाहिरातींचे श्रवण/वाचन करण्यास प्रवृत्त करावे.